

Ярослава ПИЛИПЕНКО,

orcid.org/0000-0002-0705-2327

*аспірантка кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
(Вінниця, Україна) yaroslava.pylypenko@vspu.edu.ua*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ МІЖНАРОДНИХ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Для забезпечення інтеграції в світовий простір українська система освіти має орієнтуватися на основні цінності європейського досвіду організації волонтерської діяльності. Тому, підходи та практику організації добровільної, соціально спрямованої, неприбуткової діяльності в Україні слід узгоджувати з теоретико-методологічними засадами організації громадянського простору європейських країн. З цією метою проаналізовано європейський досвід та охарактеризовано практичні підходи організації волонтерської діяльності у Великій Британії, Латвії, Польщі, Франції, Німеччині. Протягом останніх років волонтерство, волонтерська діяльність як процес активно вивчаються. У сучасному світі явище волонтерства є досить поширеним. Волонтерська діяльність є способом збереження та зміцнення загальнолюдських цінностей, реалізації прав і обов'язків громадян, особистісного зростання шляхом усвідомлення людського потенціалу. Визначено, що виникнення волонтерства, як нового напрямку безкорисливої допомоги, є результатом зростання соціальних потреб людства, а розвиток волонтерства значною мірою зумовлений контекстом державної політики країни. Зроблено висновки, що волонтерство посідає особливе місце в громадянській структурі будь-якого суспільства, адже розглядається як прояв активного відношення людини до світу задля здійснення позитивних суспільних перетворень та змін. Зазначено, що під час аналізу моделей організації волонтерської діяльності в країнах Європи важливим є дослідження національних стратегій і програм соціально-економічного розвитку країн, волонтерських традицій та законодавчої бази, оскільки в багатьох країнах є низка законодавчих актів, які надають правовий захист волонтерам. Виокремлено ключові характеристики волонтерської діяльності. Обґрунтовано, що волонтерська діяльність є значущою не тільки для людей, які потребують допомоги, а й для самих волонтерів, яким волонтерство дає можливість самореалізуватися через надання допомоги іншим.

Ключові слова: волонтер, волонтерство, волонтерська діяльність, організація волонтерської діяльності, європейський досвід.

Yaroslava PYLYPENKO,

orcid.org/0000-0002-0705-2327

*Graduate student at the Department of Innovative and Information Technologies in Education
Vinnytsia State Mykhaylo Kotsyubynskiy Pedagogical University
(Vinnytsia, Ukraine) yaroslava.pylypenko@vspu.edu.ua*

THEORETICAL ANALYSIS OF THE EXPERIENCE OF INTERNATIONAL VOLUNTEER ORGANISATIONS

To ensure integration into the global space, the Ukrainian education system should be guided by the core values of the European experience of organising volunteer activities. Therefore, the approaches and practice of organising voluntary, socially oriented, non-profit activities in Ukraine should be consistent with the theoretical and methodological principles of organising the civic space of European countries. To this end, the article analyses the European experience and describes practical approaches to organising volunteer activities in the UK, Latvia, Poland, France, and Germany. In recent years, volunteering and volunteer activity as a process have been actively studied. The phenomenon of volunteering is quite widespread in the modern world. Volunteering is a way of preserving and strengthening universal human values, exercising the rights and responsibilities of citizens, and personal growth through awareness of human potential. It is determined that the emergence of volunteering as a new direction of selfless assistance is the result of the growth of social needs of mankind, and the development of volunteering is largely determined by the context of the country's public policy. It is concluded that volunteering occupies a special place in the civil structure of any society, as it is considered as a manifestation of an active attitude of a person to the world in order to implement positive social transformations and changes. It is noted that when analysing models of volunteering in European countries, it is important to study national strategies and programmes of socio-economic development of countries, volunteer traditions and the legislative framework, since many countries have a number of legislative acts providing legal protection to volunteers. The key characteristics of volunteering are highlighted. It is substantiated that volunteering is significant not only for people in need of assistance, but also for volunteers themselves, who have the opportunity to self-realise through helping others.

Key words: volunteer, volunteering, volunteer activity, organization of volunteer activity, European experience.

Постановка проблеми. Дослідження соціального феномену волонтерства становить інтерес для науковців усього світу. У Всесвітній Декларації Волонтерства відзначається, що «...волонтерська діяльність становить фундамент громадянського суспільства, привносячи в життя людей потребу в мирі, свободі, безпеці та справедливості» (Всесвітня Декларація Волонтерства, 2018: 1). Світове співтовариство визнає волонтерський рух способом збереження та зміцнення загальнолюдських цінностей, реалізації прав і обов'язків громадян, особистісного зростання шляхом усвідомлення людського потенціалу. Важливого значення, особливо в кризові періоди суспільного буття, набуває волонтерська діяльність, спрямована на зняття соціальної напруги шляхом підтримки найбільш знедолених категорій населення; забезпечення гідного існування громадян, які в силу об'єктивних причин не здатні піклуватися про себе самостійно; «заповнення» недоліків державної соціальної політики.

У закордонній практиці волонтерська діяльність переважно розуміється як добровільна допомога індивіда або групи людей, що не приносять ніякої матеріальної чи фінансової користі. Добровільні вчинки можуть набувати будь-яких форм: від зняття звичних соціальних конфліктів до участі у подоланні глобальних проблем суспільства, проте її магістральна ідея полягає у безкорисливому прагненні волонтерів до покращення добробуту певної спільноти, насамперед за рахунок оперативного реагування та надання ефективної адресної соціальної допомоги, що відповідає потребам і запитам конкретної людини; поширення гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв у суспільстві тощо.

Аналіз досліджень. Волонтерська діяльність досліджується педагогами, психологами, соціологами, філософами, культурологами, економістами, менеджерами, вивчається в історичному, психологічному, правовому полі, в галузі соціології, соціальної педагогіки, соціальної роботи, соціального менеджменту та соціальної психології.

У Законі України «Про волонтерську діяльність» зазначається, що:

«Волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги» (Закон України «Про волонтерську діяльність, 2011: 2).

«Волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» (Закон України «Про волонтерську діяльність, 2011: 2).

«Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами» (Закон України «Про волонтерську діяльність, 2011: 2).

Волонтерський рух, на думку Л. Камінської «...є широким поняттям, різновидом суспільних рухів, які пояснюють як тип колективної дії, спрямованої на зміни, є втіленням спільного прагнення всіх суб'єктів волонтерської діяльності до подолання соціальних проблем» (Камінська, 2010: 3).

На думку І. Звереві «... волонтерський рух – це добродійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства в цілому» (Зверева, 2008: 4).

Розглядаючи в межах визначених напрямів підготовку майбутніх учителів-волонтерів в університетах, дотримуємося думки О. Кін, про те, що «... волонтерська діяльність у вищій школі України відповідає типам і напрямам роботи проєктів міжнародної волонтерської діяльності MENT (допомога незахищеним категоріям населення, людям похилого віку, ветеранам війни та праці, реабілітаційна робота, організація таборів для людей з особливими потребами); SOC, HIST (реалізація соціальних програм, поширення знань, проведення конференцій, фестивалів та акцій); ENVI (еколого-природоохоронна діяльність, організація роботи екологічних таборів); KIDS (викладацько-просвітницька та організаційно-виховна діяльність, організація роботи дитячих таборів) тощо» (Кін, 2015: 5).

Вагомою є думка Н. Вайнілович, яка наголошує на значенні волонтерської діяльності як «... важливого ресурсу професійного розвитку та морально-духовного становлення майбутніх педагогів, участь в якій сприяє самореалізації, особистісному росту, саморозвитку особистості, успішній соціалізації, допомагає одержувати навички взаємодопомоги та взаємопідтримки та має суспільно корисний характер» (Вайнілович, 2010: 6).

О. Ванюшина, аналізуючи волонтерський рух в Україні доходить висновку, що «...волонтерство є важливим, популярним і поширеним засобом безкорисливої праці небайдужих добровольців, які вирішують складні проблеми людства та навколишнього середовища. Так, наприклад, до волонтерської діяльності залучено у Франції 19% населення, США – майже 56%, Японії – 26%, Німеччині – 34%» (Ванюшина, 2015: 7).

Розглядаючи волонтерство як соціокультурну практику, О. Проценко трактує його як «узвичасні дії людини або групи людей, що мають добровільний, реципрокний характер, спрямовані на вирі-

шення соціальних проблем певних категорій населення та залежать від соціокультурного контексту, зокрема цінностей, норм, традицій, взірців поведінки тощо історично конкретного суспільства» (Проценко, 2021: 8).

Так, В. Вашкович визначає волонтерську діяльність як «специфічну форму благодійництва, добровільну, безоплатну діяльність, яка характеризується вчиненням активних дій суб'єктом надання волонтерської допомоги на користь отримувача волонтерської допомоги з метою покращення його стану» (Вашкович, 2018: 9).

В. Болотова, Н. Ляшенко та Т. Байдак під волонтерською діяльністю розуміють «окремих вид соціальної активності, ознаками якого є відсутність винагороди (фінансове відшкодування повинне бути менше вартості виконаної роботи), добровільність, користь від діяльності (групі або особам, що одержують винагороду, або суспільству в цілому, навколишньому середовищу)» (Болотова, Ляшенко, Байдак, 2018: 10).

На основі аналізу літератури нами виокремлено такі ключові характеристики волонтерської діяльності:

1. Волонтерство передбачає діяльність або дію. Волонтерська діяльність – це діяльність, яка сприяє покращенню життя суспільства через певні дії, яка здійснюється безкоштовно та включає в себе добровільне надання допомоги та підтримки тих, хто цього потребує. Крім того, діяльність має здійснюватися у визначений проміжок часу, згідно з міжнародними стандартами, не менше однієї години.

2. Неоплачувана волонтерська робота. Волонтерство, за визначенням, є діяльністю без оплати чи компенсації. Однак волонтери можуть отримувати стипендію або відшкодування необхідних витрат (таких як проїзд і проживання), не порушуючи законодавства. Така фінансова підтримка не становить великої винагороди, все залежить від стандартів та правової бази регіону, де відбувається волонтерство.

3. Волонтерство є справою сумлінності. Добровільність не повинна бути примусовою і повинна включати елемент вибору. Винятком із визначення добровільної служби є неоплачувана робота за рішенням суду, яка є частиною покарання у вигляді позбавлення волі або військової служби.

4. Волонтерська діяльність має індивідуальну (безпосередню) та організаційну форми. Загалом, волонтерська діяльність має включати волонтерську діяльність як з боку організації, так і для неї, або безпосередньо з певним домогосподарством. Але деякі країни відокремлюють ці дві форми й

регулюють волонтерську роботу лише на основі регулювання.

5. Волонтерська робота може здійснюватися в різних регіонах та містах країни, та поза межами країни, також не обмежується конкретним бенефіціаром.

Крім того включає волонтерську діяльність у всіх видах громадських організацій, таких як некомерційні організації, уряди, приватні компанії тощо. Однак у багатьох країнах неприбутковим організаціям і державним установам дозволяється діяти як волонтерські організації.

Мета статті – проаналізувати підходи та практику організації волонтерської діяльності країн Європи.

Виклад основного матеріалу. Волонтерська діяльність вносить свою частку практичної соціальної допомоги у вирішенні різних соціальних, політичних, екологічних проблем людства. На сучасному етапі 41 волонтерська організація, що функціонує в понад 80 країнах світу, а відтак ці країни надають беззаперечну підтримку розвитку волонтерського руху. Як засвідчує практика, волонтерською діяльністю активно займаються 110 мільйонів людей по всьому світі. Проаналізуємо більш детально підходи та практику організації волонтерської діяльності країн Європи.

Велика Британія

Важливим у нашому дослідженні є досвід Великої Британії, яка має високі показники у розвитку волонтерської культури та пропонує багато можливостей для тих, хто хоче допомагати іншим. Для реалізації себе як волонтера у Великій Британії створені спеціальні організації та зреалізуються проекти, які запрошують людей до співпраці у сфері волонтерства. До прикладу, це місцеві благодійні організації або ж волонтерські центри, які координують волонтерську діяльність, допомагають потенційному волонтеру знайти проекти, які відповідають інтересам та навичкам. У Великобританії поширені такі напрями волонтерської діяльності як захист навколишнього середовища, допомога безпритульним, людям похилого віку чи дітям, медичне обслуговування тощо. Також існує багато громадських та благодійних організацій, які пропонують волонтерські програми та надають допомогу соціально незахищеним верствам населення. Наприклад таких як Волонтерські Питання (Volunteer Matters) робота якої спрямована на співпрацю з громадами, задля подолання труднощів, боротьби із соціальною ізоляцією та самотністю, покращення здоров'я, розвитку навичок та можливостей, а також соціальної підтримки.

Латвія

Волонтерство є важливою частиною суспільного життя Латвії. Незважаючи на законодавчі ініціативи щодо прийняття окремого закону про волонтерство, у Латвії досі немає єдиного закону, який регулює волонтерську діяльність. Визначення терміну «волонтер» можна знайти в Законі про асоціації та фонди 2003 року, згідно з яким, волонтер може вимагати відшкодування своїх витрат. Організація волонтерської діяльності Латвії спрямована на діяльність у соціальній сфері, освіті, культурі, спорті, екології та багатьох інших сферах, також волонтери працюють з дітьми, молоддю, людьми похилого віку, безпритульними, з людьми з особливими потребами та іншими соціально незахищеними групами населення. У Латвії є різноманітні можливості для волонтерства, латвійці беруть активну участь у організації різних соціальних проєктів, щоб допомогти людям, які цього потребують. Волонтерські організації в Латвії надають людям можливість брати участь у різних проєктах, таких як будівництво, підтримка в установах соціального обслуговування, організація культурних заходів і фестивалів, екологічні ініціативи тощо.

Польща

У Польщі є низка організацій, які пропонують різноманітні волонтерські проєкти, до яких можна приєднуватися та зреалізовувати власні ініціативи. Аналізуючи досвід Польщі варто зазначити волонтерські організації, які надають можливість розвиватися такі як: Міжнародна асоціація студентів економічних та некомерційних наук (*Association internationale des étudiants en sciences économiques et commerciales*), Фундація розвитку системи освіти (*Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji*). Ці організації спрямовані на волонтерські проєкти в різних сферах, включаючи соціальну допомогу, освіту, культуру та навколишнє середовище, також допомагають майбутнім волонтерам знайти волонтерські проєкти через онлайн-платформи та волонтерські центри. Серед них такі веб-сайти, як volunteermatch.org або idealist.org, на яких можна знайти оголошення про волонтерські ініціативи в різних країнах, включаючи Польщу.

Німеччина

Волонтерська діяльність в Німеччині є досить потужною та має велике культурне та соціальне значення. Соціальне та екологічне волонтерство є одними із найбільш популярних видів волонтерства в цій країні. Соціальне волонтерство включає в себе підтримку людей з обмеженими

можливостями, допомогу людям похилого віку, підтримку безпритульних або біженців. Волонтери допомагають у щоденних потребах, організують розваги, сприяють соціалізації та надають емоційну підтримку. Екологічне волонтерство має на меті догляд за парками, лісами, річками та іншими екосистемами, адже у Німеччині існує багато природоохоронних проєктів. Волонтери можуть брати участь у прибиранні сміття, екологічній освіті та допомагати збирати дані для наукових досліджень. Окрім соціально-екологічного волонтерства поширеним є волонтерство у сфері культури, багато музеїв, галерей, фестивалів та інших культурних подій запрошують волонтерів, щоб допомогти в організації та проведенні заходів. На волонтерських засадах можна надавати медіа-підтримку відвідувачам, працювати з художніми галереями або допомагати з логістикою заходів. Для реалізації волонтерських ідей у Німеччині створено низку організацій таких як Добровільний соціальний рік у Німеччині (*Freiwilliges Soziales Jahr*).

Франція

У Франції волонтерство має розвинену структуру та є важливою сферою громадянської діяльності. В країні є багато можливостей для волонтерства у різних сферах, таких як соціальна допомога, культура, освіта, охорона навколишнього середовища, спорт, громадський порядок та багато іншого. Однією з найпопулярніших організацій, яка залучає волонтерів у Франції, є Франція волонтерів (*France Volontaires*) – організація координує програми волонтерства та сприяє міжнародному обміну, пропонує різноманітні проєкти у різних галузях, таких як соціальна допомога, охорона навколишнього середовища, культура, освіта та інші. Також є багато інших організацій, які пропонують взяти участь у волонтерській діяльності, деякі з них спрямовані на конкретні напрями, наприклад, допомога біженцям чи безпритульним.

Для того, щоб стати волонтером у Франції, можна зв'язатися з волонтерськими організаціями, які нададуть інформацію про доступні проєкти. Також пошук волонтерських можливостей доступний через онлайн-платформи, які надають інформацію про волонтерські проєкти у Франції. Важливо врахувати, що для волонтерства у Франції можуть бути встановлені певні вимоги, такі як мінімальний вік, рівень знання французької мови та інші. Організації, зазвичай, надають додаткову інформацію про ці вимоги та умови участі у своїх програмах.

Також існує багато волонтерських програм, які можуть залучити як місцевих жителів, так і іноземців. Наприклад, Державна служба (Service Civiq) – це програма, яка дає можливість молодим людям від 16 до 25 років протягом певного періоду працювати волонтером у різних сферах, програма спрямована на розвиток громадянської свідомості та залучення молоді до суспільно корисних ініціатив. Крім того, у Франції є багато інших організацій, таких як Червоний Хрест, Міжнародна Амністія та Грінпіс, які також запрошують до співпраці в різних сферах.

Один з найвідоміших прикладів волонтерської діяльності в Україні – це волонтерський рух, який почався під час Революції Гідності в 2013–2014 роках. Тисячі людей з усієї країни об'єдналися, щоб надати підтримку протестувальникам, допомогти пораненим та зайнятися організаційною роботою на майдані. Після Революції Гідності волонтерський рух в Україні значно розширився.

Багато організацій були створені з метою надання допомоги військовим, постраждалим внаслідок війни на сході країни, внутрішньо переміщеним особам, дітям-сиротам, інвалідам, лікарям та багатьом іншим.

Волонтерство в Україні включає такі види діяльності:

- допомога в гуманітарній сфері (розподіл продуктів харчування, одягу та інших необхідних речей серед соціально незахищених верств населення, підтримка безпритульних, мігрантів тощо);

- підтримка військових (надання допомоги українським військовим, які беруть участь у військових діях, постачання військової техніки, медичного обладнання, ліків тощо);

- соціальна підтримка (допомога дітям-сиротам, людям з особливими потребами, літнім людям, сім'ям у складних життєвих обставинах, проведення розважальних та освітніх заходів);

- екологічні проекти (участь у прибиранні територій, екологічній освіті, захисті природи та тварин; культурні заходи: допомога в організації культурних заходів, фестивалів, виставок, концертів тощо).

Для участі у волонтерській діяльності в Україні можна звернутися до різних волонтерських організацій, фондів або місцевих громадських центрів, щоб дізнатися про можливості та проекти, які потребують допомоги. Також, часто волонтерські оголошення та проекти публікуються на різних онлайн-платформах та соціальних медіа. Наведемо приклади волонтерських організацій

в Україні, які займаються різними гуманітарними, соціальними, екологічними та іншими питаннями:

- Товариство Червоного Хреста України – потужна і визнана суспільством організація, яка разом з громадськістю відповідає на гуманітарні та соціальні виклики, волонтерське об'єднання

- Кожен Може – підтримка та допомога внутрішньо переміщеним особам благодійний фонд Крила надії – підтримка онкохворих дітей та дітей, що потребують трансплантації органів благодійний фонд Сергія Притули – допомога військовим.

Висновки. Отже, значну роль у розвитку та добробуті держави і суспільства відіграє волонтерство, оскільки волонтером може бути будь-яка людина, незалежно від статті, віку, релігії та інших особливостей, яка має бажання допомагати, не очікуючи при цьому на винагороду. Передусім, мова йде про допомогу людям похилого віку, дітям, позбавленим батьківської опіки, безробітним та ін. Волонтерство має постійно діючий інноваційний та творчий характер, тому що люди, які займаються цією діяльністю, на шляху своєї досконалості постійно використовують свій фізичний та інтелектуальний потенціали.

Аналіз європейського досвіду та характеристика практичних підходів організації волонтерської діяльності у європейських країнах дозволили нам дійти висновку про суттєві відмінності, що пояснюються законодавчою базою, рівнем розвитку волонтерства та соціальною політикою. Зроблено висновок, що волонтерська діяльність є невід'ємною складовою громадянського сектору будь-якої держави та соціально-культурним феноменом суспільства, оскільки кожній державі, як і кожній людині, потрібна соціальна допомога. Зауважено, що історичні вектори розвитку волонтерства зумовлені значною мірою контекстом соціальної політики країни, а виникнення волонтерства як нового напрямку безкорисливої допомоги є результатом зростання соціальних потреб людства й важливим аспектом його розвитку.

Під час аналізу моделей організації волонтерської діяльності в країнах Європи досліджено, що важливим аспектом розвитку волонтерської діяльності є національні стратегії і програми соціально-економічного розвитку країн, волонтерські традиції та законодавча база, оскільки в багатьох країнах є низка законодавчих актів, які надають правовий захист волонтерам. Проте, в деяких країнах відсутнє національне законодавство (наприклад у Німеччині, Франції, Латвії, Україні), яке б чітко регулювало питання волонтерської діяльності та статус волонтерів. Спеціальні закони,

що регулюють волонтерську діяльність, прийняті у Польщі. У вище зазначених країнах створено низку державних програм для підтримки та розвитку волонтерів, що передбачають виплату соціальних стипендій, компенсацію витрат, пов'язаних з виконанням волонтерських завдань.

Аналіз європейського досвіду дозволив нам дійти висновку про те, що задля забезпечення організації волонтерської діяльності в Україні потрібно:

– унормувати нормативно-правову базу відповідно до європейських підходів;

– удосконалити функціонування реєстру волонтерських організацій та волонтерів;

– підтримувати розвиток соціального партнерства державних і громадських організацій;

– забезпечити можливість підготовки волонтерів як через участь у міжнародній мобільності, так і за рахунок навчання на базі вітчизняних навчальних закладів;

– активізувати роботу щодо популяризації волонтерства, соціально-правового супроводу волонтерської діяльності та співпраці з міжнародними волонтерськими організаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна декларація про волонтерську діяльність. URL: <https://old.dyvensvit.org/articles/2018.html> (дата звернення 06.07.2023).
2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 за №3236. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення 12.06. 2023).
3. Камінська Л.Ф. Теоретичні підходи до дослідження суспільних рухів. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Соціологія*. 2010. № 1–2. С. 91–93.
4. Зверева, І. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія. Центр учбової літератури. Київ, 2008. 235 с.
5. Кін О.М. Розвиток волонтерської діяльності студентської молоді України наприкінці ХХ століття. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2015. Вип. № 50. С. 201–212.
6. Вайнілович Н. Волонтерський рух у сучасному українському суспільстві: мотиваційний аспект. Збірник наукових праць «Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства». 2010. № 2. С. 407–410.
7. Ванюшина, О. Волонтерський рух в Україні: еволюція, сучасний стан та статус. *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. 1 (44). С. 275–281.
8. Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні: чинники та наслідки актуалізації : дис. канд. соціол. наук : 22.00.04. Харків, 2021. С. 6.
9. Вашкович В. Опис волонтерської допомоги (завдання) у договорах про надання волонтерської допомоги. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 46.
10. Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності. *Грані*. 2018. Т. 21. № 9. С. 49.

REFERENCES

1. Zahalna deklaratsiia pro volontersku diialnist (2018) [General declaration on volunteering]. URL: <https://old.dyvensvit.org/articles/2018.html> (data zvernennia 06.07.2023) [in Ukrainian].
2. Pro volontersku diialnist: Zakon Ukrainy (2011) [On volunteer activity: Law of Ukraine] vid 19.04.2011 za № 3236. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (data zvernennia 12.06. 2023) [in Ukrainian].
3. Kaminska L. (2010) Teoretychni pidkhody do doslidzhennia suspilnykh rukhiv. [Theoretical approaches to the study of social movements]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu im. Tarasa Shevchenka. Sotsiologhiia*. № 1–2. S. 91–93. [in Ukrainian].
4. Zvierieva I. (2008) Sotsialna pedahohika: mala entsyklopediia. [Social pedagogy: a small encyclopaedia]. *Tsentr uchbovoi literatury*. Kyiv, 235 s.) [in Ukrainian].
5. Kin O. (2015) Rozvytok volonterskoi diialnosti studentskoi molodi Ukrainy naprykintsi KhKh stolittia [Development of volunteer activity of student youth of Ukraine at the end of the twentieth century]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohika ta psykholohiia»*. Kharkiv. Vyp. № 50. S. 201–212. [in Ukrainian].
6. Vainilovych N. (2010) Volonterskyi rukh u suchasnomu ukrainskomu suspilstvi: motyvatsiinyi aspekt. [Volunteer movement in modern Ukrainian society: motivational aspect]. *Zbirnyk naukovykh prats «Metodolohiia, teoriia i praktyka sotsiolohichnogo analizu suchasnoho suspilstva»*. 2010. № 2. S. 407–410. [in Ukrainian].
7. Vaniushyna O. (2015) Volonterskyi rukh v Ukraini: evoliutsiia, suchasnyi stan ta status. [Volunteer movement in Ukraine: evolution, current state and status]. *Visnyk Natsionalnogo universytetu oborony Ukrainy*. 1 (44), S. 275–281. [in Ukrainian].
8. Protsenko O. (2021) Volonterski praktyky v umovakh vymushenoї mihratsii v suchasniї Ukraini: chynnyky ta naslidky aktualizatsii. [Volunteer practices in the conditions of forced migration in modern Ukraine: factors and consequences of actualisation] : dys. ... kand. sotsiol. nauk : 22.00.04. Kharkiv. S.6. [in Ukrainian].
9. Vashkovych V. (2018) Opys volonterskoi dopomohy (zavdannia) u dohovorakh pro nadannia volonterskoi dopomohy. [Description of volunteer assistance (tasks) in contracts for the provision of volunteer assistance]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 2. S. 46. [in Ukrainian].
10. Bolotova V., Liashenko N., Baidak T. (2018) Volonterska diialnist v Ukraini yak vyd sotsialnoi aktyvnosti. [Volunteer activity in Ukraine as a type of social activity]. *Hrani*. T. 21. № 9. S. 49 [in Ukrainian].